

A főispánság az ország területi igazgatásának legősibb intézménye, története Szent István koráig nyúlik vissza. Az ispánnak mint a király által kinevezett tisztviselőnek legfőbb feladata a király személyes képviselője, a királyi és rendi érdekek közti összhang megteremtése volt.¹ A 15. században alakult ki az alispán (vicecomes) tisztsége, aminek folyamánként az ispáni funkció kettévált a supremus comes és a vicecomes tiszterre.² A magyar nemesi vármegyék élén álló ispánt (comes comitatus/comes provinciae) a 16. század elejétől kezdték általánosan főispánnak (supremus comes) nevezni. Kezdetből szokás volt, hogy a püspöki székhelyű vármegye főispánja a megyéspüspök volt, ebből fejlődött ki az ún. örökös főispánság. A legrégebb örökös főispánság éppen az esztergomi érseké volt, eredete a 13. századba nyúlik vissza.³

A főispánok a 16. század közepéig csak a király, illetve – annak távollétében – a királyi helytartó (nádor) előtt tették le az ünnepélyes hivatali esküt. Ezt követően viszont – a király távolléte miatt – a vármegyei beiktatásnak vált részévé az eskü letétele. A beiktatás kezdetektől fogva ünnepélyes külsőségek között zajlott le: a nemesi gyűlésen bemutatták a főispán kinevezési oklevelét, s a helyi szokásoknak megfelelően került sor a beiktatásra és az ünneplésre. A főispáni beiktatásoknak, azaz a vármegyei installációknak idővel valóságos „forgatókönyvei” alakultak ki.⁴ „A barokk korban a társadalmi reprezentáció elengedhetetlen részévé vált a nagy tömegeket megmozgató beiktatás.”⁵ A vármegye székhelyén

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport munkatársa.

¹ A főispáni hatalomról, illetve az örökös főispánság intézményéről lásd: HAJNIK Imre, *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben*, Bp., Magyar Tud. Akadémia, 1888 (Értekezések a történelmi tudományok köréből). FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főispánjai: Die Obergespane Ungarns, 1526–1848*, Bp., Argumentum, 1994.

² FALLENBÜCHL, i. m., 6.

³ Vö. HAJNIK, i. m., 55.

⁴ FÜLÖP Éva Mária, *Főispáni beiktatás ünnepsége 1778-ban a pápai Esterházy-kastélyban = Feudális társadalom?*, szerk. SZIRÁCSIK Éva, Salgótarján, 2011 (Discussiones Neogradientes, 11), 150.

⁵ HUDI József: *Gróf Zichy István főispáni beiktatása 1832-ben = Ünnepek – Hétköznapok – Emlékezet: Társadalom- és kultúrtörténet batármezején: a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája, Szécsény, 2000. augusztus 24–26*, szerk. PÁSZTOR Cecília, Salgó-

nagy ünnepélyességgel lezajló eseménynek állandó elemei közé tartoztak a díszes kíséret biztosítása, az üdvözlő beszédek, az ünnepi szentmise, a hivatali eskü letétele, az új főispán székestől felemelése, és szertartást követő vendégfogadások. Ezeknek az úgymond „tömegrendezvényeknek” a megszervezése egyre bonyolultabbá vált a korszakban, az ezekkel járó dokumentáció is megnövekedett, ami a kort kutató számára örömdetesen növekvő forrásellátottságot jelent. Ennek megfelelően a történeti irodalom nem szűkölködik a 18–19. századi installációk bemutatásában. Egyebek mellett Győr, Sopron, Veszprém, Borsod, Heves és Külső-Szolnok, Békés és Baranya vármegyék főispáni méltóságába való beiktatási szertartásokról rendelkezünk tömörebb-részletesebb leírással.⁶ Az Esztergom vármegye főispáni székébe való installációval kapcsolatban mindössze néhány mondatos utalásokat találunk Keresztély Ágost valamint Csáky Miklós idejéből, 1701-ből, illetve 1751-ből.

Részletes leírással rendelkezünk viszont Batthyány József (érseksége: 1776–1799) főispáni beiktatásáról. Az 1776. augusztus 13-án lezajlott szertartás rekonstruálására két forrás is a rendelkezésünkre áll. Az egyik az érseki hivatal mindennapos tevékenységét regisztráló *historia domestica* vagy *diarium*, a másik pedig a korabeli sajtóorgánium a *Pressburger Zeitung* augusztus 28-i számának rövid tudósítása.⁷

A két beszámoló alapján a következőképpen zajlott le maga a ceremónia. Batthyány József augusztus 13-án érkezett meg Esztergomba nyitott hintáján Sándor Antal báró társaságában, akinek bajnai birtokán az érsek a váci püspök, bíboros Migazzi Kristóffal együtt pár napig időzött. A város határában egy számos nemesből és polgárból álló küldöttség fogadta. A hintájából leszálló érseket Nagy István esztergomi kanonok magyar nyelvű beszédben köszöntötte.⁸ A *Pressburger Zeitung* ominózus száma arról is megemlékezik, hogy a városon kívül, meg-

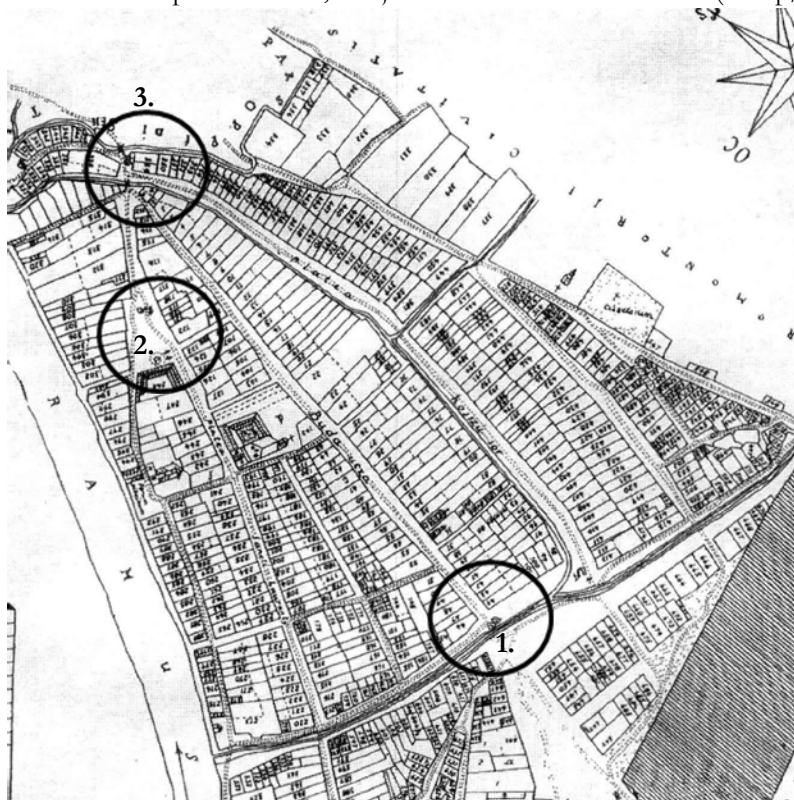
tarján, Nógrád M. Lvt., 2002 (Rendi társadalom – polgári társadalom, 14 – Adatok források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból, 34), 150.

⁶ A beiktatási ünnepségeket ismertető tanulmányok a teljesség igénye nélkül: HEGEDŰS Zoltán, *Főispáni installációk Győr vármegyében, a XVIII–XIX. században*, Arrabona– Múzeumi közlemények, 42/2 (2004), 67–80; FÜLÖP, *i. m.*, 147–172; BAJÁK László, *Főispáni beiktatás Békés megyében, 1842*, Honismeret, 1991/3, 13–16; HUDI, *i. m.*, 149–156; ÓDOR Imre, *Egy főispáni beiktatás „koreográfiája” a reformkori Baranyában*, Baranyai történelmi közlemények 2, (2007), 243–264.

⁷ *Historia Domestica seu Diarium Actorum domesticorum prout et Visitationis Canonicae Card. Primatis a Batthyán per diversos capellanos aulicos conscripta ab 1776 usque 1782*, Prímási Levéltár, Batthyány József érsek iratai, *Protocollum Actorum intraneorum*, I, 1776–1785, nr. 935, 35–44 (a továbbiakban: *Historia Domestica*); *Pressburger Zeitung*, 28. August 1776., 7.

⁸ *Historia Domestica*, 36.

szokott zöld ingükben, fegyverrel, zászlókkal és két dudával szőlőművesek várták a prímást.⁹ Esztergom városába a szokásos mozsárdurrogatás, harangzúgás és harsonaszó közepette vonult be a menet. A főpapi hintó előtt egy nagy csapat nemes haladt, hatvan lovas polgár és százkilencvenöt vármegyei hivatalnok következett utánuk. A hintó két oldalán pedig kétszáz magyar és német gyalogos polgár vonult. A királyi városba történő belépés vélhetőleg a mai Hősök terén egykor állt Budai kapunál lehetett, a teljes szenátus itt sorakozott fel. (1. kép/1.)¹⁰

1. kép. Batthyány fogadásának esztergomi hehszínei: 1. Budai kapu, 2. Főter, 3. A Vízváros bejárata¹¹

⁹ „Außer dem Stadthore hten die Weinberghütter ihren Platz eingenommen, um. Se. Hochfürstl. Gnaden in ihren gewönl. grünen Hemden und Gewehr mit ihrer Fahne und 2 Sackpfeifern zu bewillkommen.” Pressburger Zeitung, i. m., 7.

¹⁰ *Historia Domestica*, 36.

¹¹ A térkép forrása: TÓTH Krisztina, *Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái, 1712–1715*, Esztergom, Komárom–Esztergom M. Lvt., 2003 (Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyvei), 201. A kép az interneten elérhető

Az érsek-főispán személyében összefonódó egyházi és világi hatalomnak a protokollban való leképezését láthatjuk abban, hogy a királyi város kapujában az érseki Víziváros jegyzője köszöntötte Batthyányt és a méltóságában eltöltött hosszú éveket kívánt neki. Szintén a fentebb említett Pressburger Zeitung-szám említi, hogy fegyveres polgárok alkották a sorfalat a menet mellett, amelyben a lövészegylet is képviseltette magát. A tagok új, arany treffekkel díszített zöld ruhában, angol módra készült tollas kalapban jelentek meg, körülvették a primás hintóját, miközben saját „hangásaik” szolgáltatták a katonazenét. A menet vélhetőleg a korabeli Buda utcán, ma Kossuth Lajos utcán vonult egy darabon aztán elérkezett a Főtérrre, vagyis a mai Széchenyi térre. (1. kép/2.) Itt a jeles alkalomra felállítottak egy emelvényt (ún. pegmát), amit a Pressburger Zeitung Parnasszusnak („Parnaß”) nevez nyilván az ott megjelenített bukolikus környezet miatt. A pegmán tizenhat istennek és istennőnek öltözött fiú és leány énekel fogadta az érseket. A menet ezt követően a Víziváros felé haladt, ennek a városrésznek a bejáratánál (1. kép/3.) a vármegye egy porta triumphalist, vagyis díszkaput állíttatott fel, itt Batthyányt egy vízivárosi polgár köszöntötte németül. A foglalkozására nézve nyomdász a beszédet kinyomtatva és szétosztotta a tömegben. A köszöntés után az érsek visszavonult a jezsuiták egykori rendházába, amely a mai primási palota helyén egykor állt épület volt, és amelyet a császár jelölt ki számára rezidenciául.¹²

A főispáni beiktatás ceremóniája az ünnepélyes vármegyei közgyűlést megelőző misével vette kezdetét amelyet az egykor szintén jezsuita templomban, a mai Loyolai Szent Ignác plébániatemplomban celebráltak. A főispáni beiktatás ceremóniájának következő mozzanata az volt, hogy egy választott küldöttség révén a vármegyei közgyűlés meghívta a főispánjelöltet, ünnepélyes kíséretben átvonultak a templomtól a közelben lévő vármegyei házra, amelynek helyén ma a Balassa Bálint Múzeum kiállító épülete van a Pázmány Péter utca 13. szám alatt.¹³ Elöl a két méltósághoz tartozó szolgálhad és hivatalnokkar vonult, számos

változatból származik: http://library.hungaricana.hu/hu/view/KESM_Ek_09/?pg=-202&layout=s. (Az utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 24.)

¹² *Historia Domestica*, 36.

¹³ *Uo.*, 37. – Batthyány beiktatására vonatkozóan a források attól a mozzanattól kezdve tudósítanak, hogy a vármegyei közgyűlés küldöttsége meghívta a főispánjelöltet a vármegyei házra. Az ezt megelőző, valamint magán a beiktatáson lezajlott eseményekről más főispáni installációs ceremóniákat közlő leírások alapján tájékozódhatunk. Így például Hegedűs Zoltán részletesen ismerteti Zichy Ferenc 1744-es győri püspök főispáni beiktatását. (HEGEDŰS Zoltán, *Püspök-főispánok beiktatása Győrött* http://www.kisalfold.hu/blog/kisalfoldi_historiak/puspok-foispanok_beiktatasa_gyorott/146/2676/. Az utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 23.) Hegedűs

nemes ember is csatlakozott a menethez. A vármegyeháza kapujában a megyei magisztrátus fogadta és kísérte be a meghívottakat a gyűlésterembe. Itt az ülésrend a következő volt: az asztalfőn ülő primástól jobbra Fekete György országbíró és egyben királyi biztos, mellette Migazzi bíboros foglalt helyet, Batthyány bal oldalán Giuseppe Garampi pápai nuncius ült. A főispáni kinevezés felolvasása után Batthyány letette az esküt, amit Keglevics Zsigmond káptalani nagyprépost mondott előre. A királyi biztos rövid beszéd után beiktatta tisztebe az új főispánt, akit székével együtt a négy szolgabíró háromszor felemelt a közgyűlés éljenzése közepette. A ceremónia végeztével Batthyány magyarul szólt az egybegyűltekhöz. Szólásra ezután Szentiványi Rafael olvasókanonok, arbei püspök emelkedett: ő mind a beiktatott főispánt, mind pedig a beiktató királyi biztost üdvözölte, szintén magyar nyelven.¹⁴ Ezután a közgyűlés átvonult az egykori jezsuita templomhoz, ahol a már említett Keglevics Zsigmond prépost énekelt a *Te Deum*-ot, amit a kórusban ünnepi muzsikával kísértek.¹⁵

a barokk installációs ceremónia tizennégy, az általános gyakorlatnak megfelelő mozzanatát különítette el. Ezeknek az állandó elemeknek legfeljebb a sorrendje lehetett más. Eszerint először a vármegyei közgyűlésben felolvasták a megyének szóló királyi oklevelet az új főispán kinevezéséről, majd követséget választottak abból a célból, hogy az a királyi biztost ünnepélyesen meghívja a közgyűlésbe. Harsonaszó és dobpergés mellett a megyeházához érkező biztost a kapuban várták, majd a gyűlésterembe kísérték, ahol magyarul üdvözölte a rendeket és felolvasta a király neki szóló megbízólevelét. Ezt követően a fenti küldöttség ismét elindult, ezúttal az új főispán meghívása céljából. Az érkező jelölt elé szintén a legalsó lépcsőfokokig elébe mentek s harsonaszó mellett kísérték fel a gyűlésterembe, ahol – miután helyét elfoglalta – felolvasták főispáni kinevezését. Ezután a királyi biztos magyar nyelvű beszédet intézve a gyűléshez beiktatta tisztebe az új főispánt, s arra intette a megyét, hogy tiszteljék őt és engedelmeskedjenek neki. Ezt követően a frissen beiktatott főispán fordult beszédével a rendekhez, amelyben köszönetet mondott az uralkodónak a bizalomért és a reá ruházott magas tisztségért. A szertartás következő lépéseként az alispán átadta a vármegye pecsétnyomóját, majd a rendek nevében egy egyházi vagy világi méltóság köszöntötte a főispánt. A beszéd végeztével – „ősi szokás szerint” – négy kiválasztott nemes székével együtt háromszor felemelte a főispánt, amit a megjelentek háromszoros viváttal fogadtak. Utolsó előtti mozzanatként a főispán letette a számára előírt ünnepélyes esküt, végül pedig a közgyűlés résztvevői hálaadásra a székesegyházba vonultak s ott ünnepélyesen elénekelték a *Te Deum*-ot.

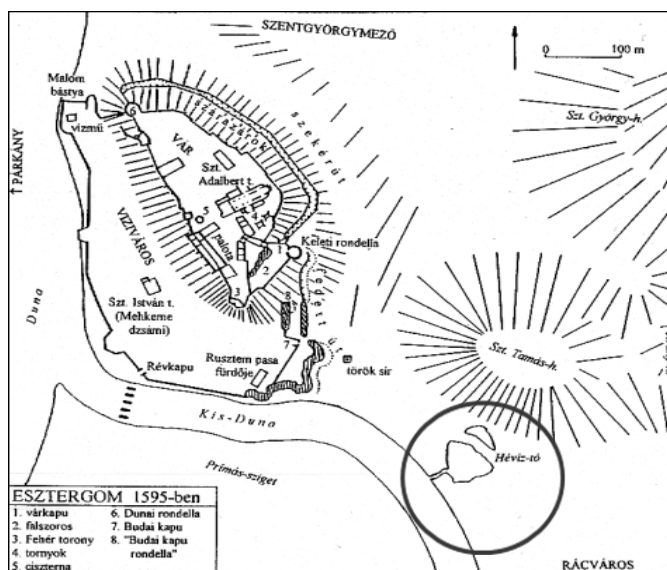
¹⁴ A beszéd nyomtatásban is megjelent: SZENTIVÁNYI Rafael, *Nagy méltóságú fő tisztelendő Batthyányi József úrnak [...] Midőn Nemes Esztergam Vármegyének Fő-ispányságába [...] béiktattatott, [...] Szent-iványi Raphael által tett üdvözlése*, Nagyszombat, 1776. – Egy másik, szintén magyar nyelvű beszédet a máshonnan nem ismert Leszkovszky Ferenc tartott, erről azonban nem tudjuk, mikor hangozhatott el. LESZKOVSZKY Ferenc, *A' nagy méltóságú gróf Batthyányi Batthyán Józsefhez ... szálló idvezlése szabad királyi Esztergam városának; mellyet ... Leszkovszky Ferentz ... mondott, midőn ... bé-iktattatott ... 1776-ban*, Pest, Royer, 1776.

¹⁵ *Historia Domestica*, 37.

2.

$$100 \pm 1.6, 100 \pm 2.4, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1, 100 \pm 1.1$$

¹⁷ *Historia Domestica*, 37.

3. kép. Hévíz-tó¹⁸

Az illumináció részeként a Főtéren a már említett, különféle feliratokkal díszített emelvényt, a Parnasszust 483 lámpás világította meg. A Dunán Fekete Ignác a párkányi plébános jóvoltából egy hajó közlekedett föl s alá: az ezen lévő feliratokat szintén a díszkivilágítás tette láthatóvá. Ezen felül lámpásokkal, mécsesekkel számos ház ablakát is kivilágították. A Pressburger Zeitung beszámolója szerint mindemellett nem hiányoztak az ünnepségről a drága lakomák és bálók sem, amelyek közül a Sándor báró és Fába Simon kanonok házában tartott rendezvényeket emelte ki a cikk írója. Az est másik fénypontját minden bizonnyal a királyi város kapujánál rendezett „ignes festivi” vagyis a tűzijáték jelentette. Az ignes festivi lényegében bármiféle pirotechnikai látványosság lehetett: rakéták, égő vagy fénylő bombák, római gyertyák, bengáli tűzzel égő fáklyák, görögtűz, égő vízesés vagy tűzkerék. A kilenc óra tájban bemutatott látványosságot Batthyány kíséretével együtt egy biztos távolságban kifeszített sátor alatt tekintette

¹⁸ A térkép forrása: PÁSZTI László, *Esztergom várának első részletes térképi ábrázolása és ismeretlen erődítési terve: Pompeo Floriani kéziratos tervrajzai az 1595. évi visszafoglalás alkalmából*, Hadtörténelmi közlemények, 2000/1, 123. A kép az interneten elérhető változatból származik: <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00012/11paszti.htm>. (Az utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 28.)

meg. A látványt illetően azt írja a *Historia Domestica* lejegyzője, hogy középen a következő megvilágított felirat volt olvasható: „Celsissimo Principi Josepho de Batthyán Suo, totiusque Patriae Patri devoto affectu dedicat Libera Regiaque Urbs Strigoniensis.” Jobbról pedig a V. C. G. F. („Vivat Comes Georgius Fekete”) feliratot világították meg. A tűzijáték végeztével a már említett bálokkal folytatódott az este.¹⁹

A *Historia Domestica*nak a beiktatásra szervezett ünnepségekről szóló beszámolója a városban elhelyezett transzparenszek szövegeit is közli. A feliratok egy részéhez vélhetőleg egy-egy allegorikus kép (pictura, imago) is kapcsolódott, ezek azonban sajnos nem maradtak ránk. Prózában, illetve disztichonban fogalmazott feliratokat helyeztek el a beiktatási szertartásra emelt alkalmi építményeken és az állandó épületeken is. A versek nemcsak a köszöntött személyére, életútjára, méltóságára tartalmaztak utalásokat, de arra az építményre is alludáltak, amelyen elhelyezték őket. Ez utóbbira példa Sissay János alispán házában lévő vers. A *Historia Domestica* írója megjegyzi, hogy a kapun egy Janus-fej volt (véltetőleg a kapu állandó díszé) és ez alá tették a következő feliratot: „Patriae Conservatori.”

Josepho Principi a Batthyán, sacrorum per Hungariam Praesidi, Patri et Columnae
Patriae, Delicio et Solatio populi.
Luna Tuo Princeps, et Sol resplendet Honori.
Ast in corde magis candidus ardet amor.
G. F. J. H. Gallia felix Jani Honores vel potius: Georgio Fekete Jano Hungarico.
Nam caput dublicatum [!] Jani depictum cernebatur, et infra Inscriptio haec:
Patriae Conservatori.

Mínt hogy az alispán kormányzati tisztviselő, ugyanakkor az egyházi és a világi hatalom együttműködésének egyik letéteményese is volt, az ő házára kihelyezett vers nemcsak Batthyány József, de Fekete György országbírónak, a királyi hatalom képviselőjének az érdemeit is dicsérte. A Főtéren felállított, Parnasszusnak elnevezett emelvényen görög mitológiai vonatkozású disztichon volt.

Te Deus o Columen! defendat pluribus annis.
Hoc vovet Urbs, Civis, Patria, Apollo Themis.

Az egyházhoz tartozó személyek, szervezetek által kitett feliratok tisztán bibliai, egyházi vonatkozásúak voltak: a párkányi plébános említett hajóján kizárólag

¹⁹ *Uo.*, 38.

ószövetségi idézeteket helyeztek el, és a képi dekoráció is vallási-egyházi jellegű volt, amely nem nélkülözte az aktuális egyházpolitikai vonatkozást sem, amennyiben az érsekség Esztergomba való visszaköltözésének óhaját jelenítette meg. A kép leírása a következő:

In supremitate cernebatur Insigne Principis, in medio Arca Domini portata; a dextris Strigonium oriente sole, a sinistris Tyrnavia obnubilata, in supremitate prope Insigne illuminatae sequentes sex Litterae: T. S. C. SS. D., quae significabant: Te Sponso capiet Strigonia Sponsa decorem.

A dekoráció által sugallt óhaj nem volt alaptalan, hiszen az 1723-as, majd 1751-es országgyűlési törvények kötelezték az egyházfőt és vele a főszékeskáptalant az eredeti székhelyükre való visszatelepülésre.

Ezek mellett a már említett főtéri emelvényen, a diadalkapun és a piramison is további disztichonos költemények és prózában megfogalmazott feliratok kaptak helyet.

Függelék

Inscriptiones seu versus in Illuminationibus habiti²⁰*In Frontispitio Portae Triumphalis*²¹

S. R. I. Principi Iosepho e Comitibus de Batthyan, Ludovici Pro-Regis in Hungaria Filio, Archi-Episcopo Strigoniensi, Primati Regni Hungariae, Magni Patris magno Filio Cui Religio, Pietas, Litterae, Sanctissimus Pontificum Ordo Splendidissimus Nobilium Sanguis, Venerabilia Sacerdotum Collegia; Universa denique Strigoniensis Patria, Provincia, Supremo Comiti, Patri, Statori, Vindici S. Honoris, M[etropolitanæ] E[cclesiae] C[apitulum] hoc monumentum erigi voluit.

Quid non cogit amor?²² – – – Vulnera, vitam.

Ponere cogit amor, quantum valet aestus amoris.

Has vult Christus oves pasce Iosephe meas.²³

Exemplo, verbo pascam, vel sanguine sic est.

Pro Grege, Lege mori, aut vivere dulce mihi.

Vulnera dant mortem, sed dant quoque vulnera vitam.

Intima cum Natis viscera pando pater.

Vivite felices, ut vel post funera vobis

Praesulis, et teneri vivat imago Patris.

Quid non cogit amor? duros perferre labores.²⁴

Fortiter, et quaevis tristia posse pati.²⁵

Non auro gravibusque minis superatur amator,

quando vitam, animam ponere cogit amor.

Post tenebras lucem speravit²⁶ Phoebus ab alto.

Ad mea vota suos explicuit radios.

Explico sic niveas alas ego cum mihi sol est.

Ortus, et ad sponsae limina sponsus adest.

²⁰ *Historia Domestica*, 38.

²¹ A főszékeskáptalan által emelt diadalkapun lévő feliratok.

²² Vö. MARTIALIS, *Epigrammata*, V, 48, 1.

²³ Vö. Jn 21, 17.

²⁴ Vö. VERGILIUS, *Aeneis*, VI, 437.

²⁵ OVIDIUS, *Heroidum epistulae*, VII, 180.

²⁶ Jób 17, 12.

*In Pegmate in foro Regiae Civitatis erecto*²⁷

Te Deus o Columen! defendat pluribus annis.
Hoc vovet Urbs, Civis, Patria, Apollo Themis.

Agnoscite Patrem.²⁸

En vobis ostendo sinus, agnoscite Patrem.

Nati! hoc supremum pignus amoris erit.

Major amor.

Si plus optatis, firmabo sanguine amorem.

Esse potest fuso sanguine major amor.

Et Regi, et Patriae.

En niveas alas! mecum et candore queatis

Et Regi, et Patriae, ac corde placere Deo.

Leo in Excubiis.²⁹

Ne mihi commisso lupo insidietur ovili.

Nocte dieque vigil sum Leo in excubiis.

Vincam sine strage.

Verbi Divini gladio penetrare studebo.

Contra hominum vincam sic sine strage Leo.

Impavidum ferient.³⁰

Immineant Nubes, resonentque tonitrua Caelo.

Imber, grando, nix impavidum ferient.

*Ad portam interiorem in domo angulari*³¹

Wunder über wunder! So Viele Herten, und nur ein Licht.

Dum populo Princeps escam per viscera praebes.

Fungeris Officio tum Pelicanis [!] avis.³²

— — — — Sic saecula discant:

Indomitum nihil esse pio, tutumque nocenti.

Wunder über Wunder! So Viele Herten, und nur ein Licht.

²⁷ A főtéri emelvényen, az ún. „Parnasszuson” elhelyezett feliratok. *Historia Domestica*, 38.

²⁸ *Uo.*, 39.

²⁹ Utalás a Batthyányak címerének egy motívumára: a barlangjából (őrhelyéből=excubiae) kiugró oroszlán karddal a szájában.

³⁰ HORATIUS, *Odae*, III, 3, 7.

³¹ Egy sarokház belső kapuján elhelyezett feliratok.

³² Utalás a Batthyány-család címerállatára, a pelikánra, és arra a hiedelemre, hogy ez a madár saját vérével eteti a fiókáit.

*In Domo Domini Vice-Comitis Sisáy*³³

Josepho Principi a Batthyán, sacrorum per Hungariam Praesidi, Patri et
Columnae
Patriae, Delicio et Solatio populi.
Luna Tuo Princeps, et Sol resplendet Honori.
Ast in corde magis candidus ardet amor.
G. F. J. H. Gallia felix Jani Honores vel potius: Georgio Fekete³⁴ Jano
Hungarico.
*Nam caput dubicatum [!] Jani depictum cernebatur, et infra Inscriptio haec:*³⁵
Patriae Conservatori.

*In pyramide super aqua calida in altum erecta*³⁶

Ad scutum Gentilitium, Suae Celsitudinis Pelicanum, et Leonem complectens.
Est Leo certa metus species Pelicanus amoris.
Haec duo sunt omni Principe digna viro.
Corda regit Princeps populi: bene dirigit ille,
quisquis corda metu, quisquis amore regit.

*Ad tres Genios, Religionis, Iustitiae et Charitatis in totidem Angulis Colossi
prostantibus*³⁷

Religionis Propagatori.
Iustitiae Assertori.
Communi Pauperum Patri.

In fronte Colossi:

Josepho Principi de Batthyán,
Publicae Laetitiae et Venerationis causa

³³ Sissay János alispán kapuján lévő szövegek. Sissay János (1758–1778) 1764 és 1786 között Esztergom vármegye alispánja volt.

³⁴ Galánthai gróf Fekete György (1711–1788) országbíró, valóságos belső titkos tanácsos.

³⁵ A feliratok részét nem képező, a *Historia Domestica* lejegyzője által írt kiegészítéseket, magyarázatokat kurziváltam.

³⁶ A Hévíz-tó fölé emelt piramis feliratai – Az esztergomi Hévíz-tó, amelyet a Szent Tamás-hegy lábánál fakadó meleg vízű források tápláltak. A tó körül kialakult kis település neve volt Hévíz (Aqua Calida). 1201-ben Imre király az esztergomi káptalannak adományozta a tavat és a környező települést.

³⁷ A piramis egy-egy sarkában ábrázolt allegorikus alakok (genii) – Religio, Justitia, Charitas – mellett elhelyezett szövegek. – Feltételezhetően a „Colossus” itt szintén a piramist jelöli, illetve annak posztamentására utalhat. *Historia Domestica*, 40.

Simon Faba Canonicus Strigoniensis.
Qua satus es nobis, Geno est Bathhyania Princeps.
Clara Domi magno nomine, clara foris.
Quidquid in Aetates, vel Stemmata plura decoris.
Sparsit Honor, virtus, Gloria, Fama, Fides.
Ingenio, studiis, pietate, laboribus, armis,
In titulis proprium Gens legit ista suis.
Tu Josephe tamen, tanto memorabilis ortu,
Id solum reputas, quod facis Ipse tuum.
Cumque tot a Proavis, Illustria Nomina ducas,
Virtuti debes plura referre Tuae.
Et prope nil laudis retines a sanguine: fallor;
Tu meritis splendes sanguinis, ille tuis.

Ad dextrum latus Collossi [!]

Pio, Providoque sacrorum per Hungariam Principi.
Virtuti semper primas Josephe dedisti.
Iure Tibi primum reddidit illa gradum.
Quo magis excellis, plus Te demittis ad omnes.
Munia sub magnó Principe Civis agis.
Iusta Dei cverbo recipis: submissio Culmen.
Mens humilis de se, fit Tibi primus honor.
His meritis nec Tu Cathedra nisi Principe dignus.
Nec nisi Te Princeps digna Cathedra fuit.
Cumque Patris magni magnus sis Filius, apte
Nomina Pannoniae cum patre prima geris.
Tu sacra Iura regis, rexit quondam ile profana:
Tota stat his Patrii summa, Decusque soli.

Ad sinistrum latus Colossi

Supremum Magistratum provinciae Strigoniensis
fauste capessenti.
Cujus Avi Leges Bello, pacique ferebant.
Ius populo, Regnis foedera, scita foris.
Et Pater Hungaricas pro Rege tenebat Habenas.
Augmentis cumulans commodo prisca novis.
Et Patruus teneros Augusti Caesaris annos
Rexit ad Imperii scepra gerenda sacri.
Hoc Genus, haec virtus hodie Strigonia tellus
Datque tibi summum Rexque Deusque Ducem.

Si decus Imperii, si spes, si credita Regni
 Batthyanuum fidei cura, salusque fuit.
 Conjice, quae tanto sub Praeside gloria, splendor.
 Quis venit in Cives fructus honorque tuos?

*In Danubio in navi*³⁸

Ipse aedificabit domum Nomini meo. 2.Reg. 7. v. 13.
 Hic habitabo, quoniam elegi eam. Ps. 101 v. 1 et 14.
 Tristitia magna in terra aliena. 1.Mach 6. v. 13.
 Surgite, et ite, quia non habetis hic requiem. Mach. 2. v. 10.
 Venientes autem venient cum exultatione Ps. 125. v. 6.
 Multum incola fuit anima mea – – – Ps. 119. v. 5.
*In supremitate cernebatur Insigne Principis, in medio Arca Domini portata; a dextris
 Strigonium oriente sole, a sinistris Tyrnavia obnubilata, in supremitate prope Insigne
 illuminatae sequentes sex Litterae: T. S. C. SS. D., quae significabant: Te Sponso
 capiet Strigonia Sponsa decorem.*

In domo e Regione Patrum Franciscanorum

Lux latior supra candelabrum.
 Supremo Regni Hungariae Sacerdoti pius Cliens.

The lord-lieutenant county inauguration of József Batthyány, Archbishop of Esztergom

Before the middle of the 16th century, lord-lieutenants of the county took their ceremonial oath of office only in front of the king or – if the king was absent – the palatine. But after this – as the king was absent – taking the oath became part of the county inauguration. In its earliest form, the inauguration took place with ceremonial formalities and after a while some local ‘scenarios’ evolved. “In the Baroque Age, an inauguration which involved large audiences became an indispensable part of the social representation.”

The archbishop of Esztergom was also the perpetual count of Esztergom county. In my essay I present the inauguration of József Batthyány which took place on the 13th of August, 1776. I reference the reports within the *Historia Domestica*, which has been kept by the Archbishop's Office, and the *Pressburger Zeitung*.

³⁸ A párkányi plébános költségén feldíszított és a Dunán fel-alá közlekedő hajó feliratai és dekorációjának leírása. *Historia Domestica*, 41.